

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТВОРЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «СОНЯШНИК»

Д. І. Дроздовський, Г. І. Гримашевич, О. В. Калинич, О. О. Кузьмич, О. Ю. Приходько

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

з підготовки до IV етапу
Всеукраїнської учнівської олімпіади
з української мови та літератури

gra-sonyashnyk.com.ua

Соняшник®

Українознавча гра

ХАРКІВ – 2017

Переднє слово

Якісні перетворення в українській освіті (прийняття Закону «Про освіту» 5 вересня 2017 р., формування і впровадження концепції «Нової української школи», затвердження нового стандарту освіти та ін.) виявили нагальну потребу в людях творчих, активних, здатних неординарно мислити, нестандартно розв'язувати поставлені завдання та на основі критичного аналізу формулювати нові перспективи для філологічної науки й гуманітаристики загалом.

Раннє виявлення та підтримка талановитої молоді – пріоритет у нинішній освітній системі України. На сучасному етапі розбудови освіти спостерігаємо підвищений інтерес до обдарованості, її виявлення, розвитку обдарованих дітей, підготовки педагогів до роботи з ними. Обдарованість визначаємо як здатність до видатних досягнень у будь-якій значущій царині людської діяльності. Із психологічної точки зору важливо зауважити, що обдарованість – це складний феномен, у якому нероздільно пов'язані пізнавальна, емоційна, вольова, мотиваційна, психофізіологічна та інші царини психіки людини.

Всеукраїнська учнівська олімпіада з української мови та літератури дає можливість виявити філологічну еліту України. Свого часу В. Липинський писав про те, що «розвиток будь-якої держави починається із розвитку національної еліти».

Учнівські олімпіади з української мови та літератури – важливий чинник виявлення філологічно обдарованої молоді, яка уже сьогодні бачить себе літературознавцями й мовознавцями, а тому прагне максимально повно відкрити для себе таїну художнього слова, озброївшись сучасними інструментами філологічного аналізу.

Учасники олімпіади – носії нового філологічного мислення. Вони в авангарді літературних новинок і подій, тримаючи руку на пульсі філологічного життя в Україні. На олімпіаді юних філологів поєднано завдання практичного й теоретичного гатунку.

У представленому посібнику подано теоретичні матеріали і практичні завдання, які допоможуть підготуватися до олімпіади з української мови та літератури. Збірник містить поради до написання творів і есе, приклади повного синтаксичного розбору складних речень, зразки системного аналізу художнього твору, різні види тестів, що трапляються в завданнях IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури (2014–2017 рр.). Посібник розрахований на учнів старших класів, викладачів української мови та літератури. Представлені в ньому матеріали відображають підходи «Нової української школи». Серед авторів посібника – знані науковці та вчителі-практики, багаторічні члени журі IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури, а саме: *Гримашевич Галина Іванівна* – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української мови Житомирського державного

університету імені Івана Франка; *Дроздовський Дмитро Ігорович (упорядник)* – кандидат філологічних наук, докторант, науковий співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, один із розробників проекту «Нова українська школа»; *Калинич Олеся Василівна* – учителька української мови та літератури Хустської гімназії-інтернату Закарпатської області, учителька-методист, заслужена учителька України, переможниця конкурсу «Учитель року – 2015»; *Кузьмич Оксана Олексіївна* – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української мови Рівненського

1

державного гуманітарного університету; *Приходько Оксана Юріївна* – кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри базових і спеціальних дисциплін Національного авіаційного університету.

ПОРАДИ ЩОДО НАПИСАННЯ ТВОРУ

Письмовий твір – це оригінальний зв'язний текст, самостійно складений на певну тему. Твір надає значні можливості для самостійного творчого виявлення зв'язного мовлення учня, але водночас і можливість обійти прогалини у своїх знаннях і навичках з орфографії та пунктуації.

Творчі роботи «олімпіадники» пишуть переважно в художньому, публіцистичному та науковому стилях і жанрах, притаманному кожному з цих стилів.

Текст може бути реалізований в одній із форм типів мовлення: описі, розповіді, роздумі або в їхньому поєднанні з перевагою якоїсь однієї форми.

Тип мовлення, який вибирає учень для свого твору, залежить від типу й теми письмової роботи.

«Олімпіадники» мають уміти правильно ділити текст на абзаци – частини, що містять певну думку. Не варто робити великих абзаців, у яких висловлено кілька думок, і, навпаки, шматувати текст на маленькі частини по два-три речення.

Така систематична попередня робота перед написанням кожного навчального твору сприятиме успіхові, додасть упевненості у своїх силах, полегшить підготовку до олімпіади, конкурсу.

Рекомендації до написання твору-роздуму

I. Написання твору починається з **вибору теми**. З цією метою можна провести рефлексію (самоаналіз), ставлячи собі такі запитання:

- Я знаю матеріал?
- Мені цікава ця тема?
- Чи є в мене досвід у написанні творів за таким матеріалом?
- Чи відповідає мій стиль обраній темі?

- Чи посприяють роботі мій характер і настрій?
- Чи встигну я вчасно дописати твір (чи не закладна для мене обрана тема)?

II. Добре обдумайте тему.

1. Проаналізуйте кожне слово у формулюванні теми, з'ясуйте, якщо в цьому є потреба, лексичне значення.
2. Визначте, яке з них уміщує в собі основне зерно теми.
3. Якщо тема сформульована цитатою (рядками з тексту – прозового чи поетичного), то зверніть увагу, чи є там роз'яснення, чи лише прізвище автора.
4. Якщо тема розпочинається «Моє ставлення...», «Мої роздуми...», то в ній має бути елемент самоаналізу.

III. Сформулюйте ідею, відповівши на такі запитання:

1. Яку думку необхідно довести?
2. Чому цю? А може, іншу?
3. Отже, ... (формулюємо знайдену ідею для заголовка основної частини твору).

IV. Щоб твір не набув поверхового характеру, необхідно знати та вміти, як дібрати до нього матеріал:

1. Подумки перегорніть сторінки книжки.
2. Відберіть сцени, які безпосередньо пов'язані з основним «зерном» теми, запишіть їх на чернетку в колонку.
3. Виокремте аргументи, деталі для доведення думки.
4. Розмірковуючи над літературною темою та визначаючи ідею твору, доберіть 4-6 поезій, у яких домінує думка, що доводитиметься.
5. Якщо тема вільна чи широка, слід урахувати й те, що мова може йти про великі прозові полотна чи поетичні твори. Варто обмежитися двома-трьома прозовими творами (які знаєте найкраще). Працюйте не стихійно, а за компасом ідеї епізоду першого прозового (чи поетичного) твору.

Знайдені епізоди (приклади) допоможуть уточнити, поглибити думку, яка й стане ідеєю вашого твору.

Варто поставити перед собою запитання:

1. Які літературні паралелі будуть проведені у творі?
2. У яких ще видах художнього мистецтва розкрито досліджувану проблему?

V. Складіть план. Зазвичай його не вимагають під час написання твору. Але в основі будь-якої свідомої діяльності людини лежить план: із чого почати? що далі робити? до чого це приведе? Вибраний шлях досягнення мети і є визначеною послідовністю операцій, дій, тобто це план. Тому на чернетці варто зробити начерки: про що, у якій

послідовності викладатимете свої думки в письмовій роботі (хоча б у довільній формі).

VI. Вступ. Основне – розпочати. Перед учнями нескінченна кількість слів, словосполучень, фраз... А з чого почати?

Основні **способи написання** вступу:

- стандартний (роздуми про поняття, окреслені в темі);
- несподіваний (спробуйте заперечити усталені істини – це шокує; сформулюйте гіпотезу: зробіть припущення, що відбудеться, якщо чогось не існуватиме; визначте причини відсутності чогось та опишіть можливі наслідки);
- «наказовий» (використовуйте дієслова у формі наказового способу, наприклад, замість традиційного *Життя швидкоплинне*, спробуйте: *Живи сьогодні! Не розмінюй себе на дрібниці* тощо);
- інформативний (назвіть одразу кілька фактів, пов'язаних із темою);
- «цитатний» (розпочніть твір із доречної цитати; не використовуйте кліше, штампи – це нудно й банально);
- діалог із читачем (використовуйте риторичні запитання).

VII. Не менш важливим є підсумковий акорд твору – кінцівка.

Думка має бути доведеною до кінця, а остання фраза – виразною, багатозначною.

Це може бути:

- стиснутий у декілька рядків підсумок усього твору (кінцівка-висновок);
- чітка, енергійна відповідь на запитання, поставлене на початку твору (кінцівка-відповідь);
- цитата (думка), яскрава, влучна, яка вбирає в себе суть ідеї твору (кінцівка-цитата (думка)).

Мовні засоби для побудови тексту

Добір засобів (слів, виразів, конструкцій) повинен залежати від смислових відношень між частинами формульованої думки. При цьому обов'язково треба шукати кілька синонімічних висловів і вибирати найточніший.

• Для з'ясування ідеї (основної думки, проблеми) можна використати один із можливих варіантів:

АВТОР розглядає (розкриває, висвітлює, порушує, розв'язує) проблему; торкається проблеми; занурюється (входить) у проблему; зупиняється на проблемі.

• Для опису композиції художнього твору можна вибрати один із таких виразів:

ТВІР складається з кількох частин, побудований, має структуру (просту, складну), починається, розгортається, завершується, подано у вигляді.

• Залежно від того, який конкретний зміст художнього твору, яку інформацію автор подав у тексті й що учень може взяти з цього для своєї праці, можна подумати над такими конструкціями:

АВТОР аналізує, характеризує, показує, доводить, з'ясовує, порівнює, зіставляє, підкреслює, виділяє, аргументує, наголошує на, виходить із того, стверджує, заперечує, ставить завдання, формує думку, формулює це так, вважає, що, вбачає в цьому...

• Для викладу авторської позиції, ставлення, оцінок можна вибрати один із виразів або побудувати близький до цього:

АВТОР вважає, переконує, обґрунтовує, обстоює погляд (ідею, думку), дотримується погляду, стверджує, підтверджує, заперечує, переконливо доводить, сумнівається, вагається, схвалює, зневажає, передбачає перебіг подій, міркує, критикує, ігнорує, дорікає, спростовує думку (наклеп), ураховує, звертає увагу, накреслює перспективу (шляхи), цінує, недооцінює...

Цей синонімічний ряд може бути використаний і для характеристики образів.

• Основною частиною письмового твору (роздуму) є підсумкова частина, висновки. Тут важко обійтися без висловів на зразок:

Отже, одне слово, із цього видно (впливає), точніше кажучи, іншими словами, це означає, аналіз показує (підтверджує), з опису видно, з одного боку, з іншого боку, і все ж, на завершення, на закінчення можна сказати, можна підсумувати, варто підкреслити, висновок можна зробити такий...

Редагування твору. Написавши твір на чернетці, перевірте його:

- чи відповідає написане обраній темі;
- якщо є епіграф, чи доречний він;
- якщо є план, чи співвідноситься з темою;
- чи логічно пов'язані пункти плану;
- чи текст написаний за пунктами плану;
- якщо немає плану, то чи є послідовність викладу;
- чи є логіка у висвітленні матеріалу;
- чи дотримано основної композиційної вимоги: вступ, виклад, висновки;
- чи пропорційні частини твору;
- як сформульовані його основні думки (розгорнуті тези);
- чи є ілюстративний матеріал до них і чи доцільно він використаний;
- чи використані в тексті цитати, чи доречні вони і як оформлені;
- чи немає фактичних помилок, хибних думок, переплутування, зміщування матеріалу;
- якщо написано багато, чи можна скоротити текст;
- якщо твір здається коротким, чи можна його розширити, чим доповнити;
- перевірте, наскільки грамотно написано текст.

ЗРАЗКИ УЧНІВСЬКИХ ТВОРІВ

Шанобливість – ключ до взаєморозуміння

Ківеждій Дарина, 7 клас

Кажуть, шанобливість викликає повагу й любов навколо. На мою думку, подібне твердження звучить дещо суперечливо, особливо при буквальному прочитанні, адже шанобливість – це ставлення до людини з повагою, з урахуванням її особистості, інтересів, життєвого досвіду. Але цього замало для того, аби викликати в когось почуття любові, бо любов – явище глибоке, таємниче та багатогранне.

Моя думка така: шанобливе ставлення до людей здебільшого викликає позитивне ставлення до тебе, але не любов. У сучасному світі, де кожен прагне бути кращим за інших, самоствердитися за рахунок інших, це своєрідна щирість, яка сприяє повноцінному спілкуванню, установленню міцних дружніх стосунків між людьми. Так, шанобливість може викликати повагу, навіть своєрідний страх, але не любов.

Наприклад, Святослав Ігорович, київський князь, який правив Україною-Руссю з 945 року по 972 рік, шанував не тільки своїх дружинників, а й ворогів. У "Повісті" є оповідь про те, як на землі супротивника перед походом прибував посланець від київського князя. Святослав повідомляв про майбутній напад короткою фразою «Хочу йти на ви». Це давало змогу ворогові підготуватися. Так, за незвичайну шанобливість князя поважали й вороги. А от чи любили? Питання риторичне.

Також можемо згадати одну з десяти заповідей Божих: "Люби ближнього, як самого себе". До тебе будуть ставитися так, як ти ставитимешся до інших. Хочеш, щоб тебе поважали, спочатку шануй інших. Дійсність трохи інакша. У підлітковому віці ми схильні закохуватися. Мій друг із великою пошаною ставиться до своєї однокласниці. А вона?.. Скажу так: його шанобливість любові в дівчини не породжує.

Традиції українського народу багаті. Але чи можна уявити їх без шанобливого ставлення до людей старшого покоління? А ставлення українців до батьків, старих, старців-кобзарів, козацьких отаманів? Наші предки знали: люди з багатим життєвим досвідом, наділені мудрістю, шанобливе ставлення повернуть сторлицю.

То що ж виходить: шанобливість – могутній інструмент впливу? Дуже важливо, щоб твоя шанобливість була щирою та безкорисною й не перетворювалася на грубі лестощі. Людина рано чи пізно відчує, що її використовують, і відвернеться від тебе. Можливо, ти отримаєш щось

завдяки своєму підлецуванню, але втрапиш шанс на справжню дружбу та повагу.

Отже, шанобливість – це справді ключ до взаєморозуміння та поваги між людьми. А от любов... Для такого почуття потрібно більше, ніж шанобливість.

«Пісня має те велике, єдине, що не вмирає, що гукає, об'єднує, проймає жагучим почуттям духовності» (М. Шевченко)

Рівіс Олександр, 8 клас

*Криниця та з живою, чистою водою –
То творчий дух народу...*

Іван Франко

Крилата думка сягає неба. Ніжний дотик заспокоює серце. Тужлива мелодія бринить у душі. Пісня має надзвичайну силу, бо вона, за легендою, – Божий дар українцям.

Пісня – не тільки окраса української культури. Вона об'єднує, піднімає з колін, проймає духовністю. Вона журлива й приваблива, чарівна й солодка, невмируща й славна. Якщо Україну часто порівнюють із вродливою дівчиною, то пісня – найпрекрасніша квітка в її пишному вінку. Пісня – життєдайна криниця цілющої води, з якої черпаємо мудрість і знання, розум і силу. Переступити її – означає знехтувати спадком народу, стати його відчакнутою гілкою, загубитися серед народів землі, ставши моральним покручем. Це добре розуміли наші предки, тому й передавали дзвін шабель, стогін знедолених, радість від перемоги над загарбником словами жагучо-нестримних пісень. Адже пісня була з нами завжди: у звитяжних походах, у турецькому полоні, ночувала при чумацьких вогнищах під зоряним небом, тамувала біль розлук і заглушувала гуркіт кайданів на сибірській каторзі. Українці з давніх-давен прагнули поетично осмислити власну історію – минуле й сучасне, заглянути в майбутнє. Літописці творили історію в книгах, а народ – у пісні.

Саме історичні пісні, у яких відображаються різні події: боротьба з монголо-татарами, війна проти польської шляхти під проводом Богдана Хмельницького, повстання Устима Кармалюка та інші, – об'єднують і надають наснаги.

Наші лицарі не йдуть на компроміс із ворогом: вони готові вмерти, але не підкоритися їм. Таким мужнім патріотом був козак Морозенко («Ой Морозе, Морозенку»), до речі, один із найбагатших магнатів Речі Посполитої, який став на захист знедолених українців і відважно бився з ворожою силою:

Билися наші козаченьки

До ночі глухої, —
Полягло наших чимало
А татар утрос.

Ні страху, ні втоми не знав молодий воїн, і лише численність ворогів здолала героя. Витерпівши страшні муки, Морозенко не скорився. Він виявив незвичайну витривалість, зневажив смерть і з думкою про Україну загинув.

У пісні «Зажурилась Україна» не лише змальовано картину сваволі ворогів, а й звучить заклик до збройного повстання:

Годі тобі, пане-брате, гринджоли малювати, —
Бери шаблю гостру, довгу та йди воювати...

Найдавніші патріотичні пісні донесли до наступних поколінь весь драматизм, трагізм епохи.

.. Війна 21 століття. Постріли зброї, плач вдів і сиріт .. Молоді хлопці, яким би ще жити й кохати, гинуть за рідну землю. Не стихає стогін на нашій землі. Чорний ворон війни закриває схід держави. 16 січня 2016 року пісню-жалем українці згадували відважних кіборгів, які відчайдушно захищали Донецький аеропорт. Час безжально перегорне й цю героїчну сторінку життя, а про кіборгів співатимуть нащадки в історичних піснях, як ми зараз про Богдана Хмельницького чи Максима Залізняка.. А зараз ще тужливо лине над Україною «Плине кача»... Та я вірю, що скоро над нашою землею зазвучить переможний козацький марш!

Отже, пісня – окраса духовності мого народу – об'єднує, надає наснаги, учить бути гордими, бо ми – українці – великий єдиний народ. Не даймо замулитися життєдайній криниці народної пісні!

Дім без книги – що тіло без душі

Ференчук Марія, 9 клас

*Велика користь буває людині
од учіння книжного.
Бо се ріки, що наповнюють
Всесвіт увесь.
Се ж джерела мудрості,
бо є в книгах незмірна глибина.
Ярослав Мудрий*

Скільки книг треба осягнути, щоб стати розумним, мудрим, освіченим?
Цього ніхто не знає. Читати потрібно протягом усього життя. Вік живи – вік учись.

Книга – найкращий порадник у всіх життєвих ситуаціях. Недарма в народі кажуть: «Книга вчить, як на світі жить».

Я вважаю, що дім, у якому немає книги, подібний до тіла без душі. Фізична краса втрачає свої принади без чуйного серця. Так і дім: який би він розкішний і модерний не був, стане пустим і неповноцінним без книг, адже саме книга часто слугує чудодійними ліками для знеболеного серця й цікавою забавкою у хвилини радості. Титан українського духу Іван Франко добре розумів це:

*Книги – морська глибина,
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хто і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.*

Кожна книжка – це окремий світ зі своїми правилами. Читаючи, ніби занурюєшся в неї з головою, вирушаєш у світ пригод разом із головним героєм. За всіх часів люди славили книгу. Як її тільки не називали: і джерелом мудрості, і цілительською душою, і сонячним сяйвом, і рікою, що живить Усесвіт.

Книжка в усі часи була центром життя української родини. Пам'ятаєте, як у «Зачарованій Десні» Олександра Довженка дід читав Псалтир? А як Михайлик із повісті Михайла Стельмаха «Гуси-лебеді летять» жити не міг без книг? Навіть у бідній сім'ї цінували книгу – чи Біблію, чи Псалтир, чи «Кобзар» Тараса Шевченка. Однак сучасність диктує нові реалії. Наприклад, будинки, у яких проживають мої друзі, вишукані, зовні нагадують палаци, проте я вже давно спостерігаю, що на полицях немає жодної книги. Такі споруди схожі на людину, яка зовні неймовірно красива, а всередині – пустота... Якщо вдома немає книг, то чи навчиться дитина цінувати мудрість віків, чи захопитися історією народу?

Торкаючись сторінок, ми занурюємось у минуле.

Коли Московія ще мирно спала у своєму болоті, Нестор Літописець у Києві укладав для нащадків «Повість минулих літ».

Невідомий автор подарував нам «Слово про похід Ігорів» – одну з найдавніших пам'яток української писемності.

Проте найкращим прикладом того, що дім без книг пустий, є життя князя України-Русі Ярослава Мудрого. «Повість минулих літ» говорить, що він був освіченим, розумним і дуже любив книги. Ярослав читав їх удень і вночі. Завдяки Ярославу Мудрому в Україні з'явилася перша бібліотека – «дім» наповнився книгами. Захоплююся тим, що в глибоку давнину князь розумів: «У книгах – бездонна глибина; ми ними втішаємося в печалі, вони – уда для тіла й душі». Прикро, що мої сучасники не усвідомлюють цієї мудрості.

Не уявляю свого будинку без книг. Яким би безбарвним було моє дитинство, якби бабуся не читала оповідей із Біблії! Чи відчула б я маленькою глибину рідного слова без «Кобзаря» Тараса Шевченка? Обождною читати книжки. У деяких – захоплююся мужністю, відважністю

головного героя, в інших – засуджую його нерозсудливість. Пізнаю світ, учуся, мрію разом із книгою. Це те джерело, яке ніколи не замулиться моєю байдужістю.

Отже, дуже корисно й цікаво пірнати в книжкове море. Той, хто любить читати від сторінки до сторінки, від однієї книжки до іншої, обов'язково добереться до точних відповідей на всі запитання, які його цікавлять.

Тож цінуймо книги! Нехай вони прикрапають наш дім!

Література

1. Вчимося писати твори: методичний комплекс / Шуляр В.І., Гнаткович Т.Д., Ребрик Н.Й. – Ужгород · Гражда, 2015. – 234 с.

2. Як написати успішне есе: методичні рекомендації до написання есе / укл. Шендеровський К.С. – К., 2007.

ПОРАДИ ДО НАПИСАННЯ ЕСЕ

ФОРМУЛА

Есе/есей (фр. *essai* — «спроба», «нарис») – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію й висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання й не претендує на вичерпне й визначальне трактування теми.

Особливості есе

1. Форма – довільна: «звичайний» твір, текст у формі діалогу, листа, щоденника, автобіографії межі встановлює лише Ваша креативність. Придумайте неочікуваний заголовок, «голосні» епіграфи, ілюстрації.
2. Будова есе: вступ, основна частина, кінцівка.
3. Прийоми написання есе:
 - у хронологічній послідовності;
 - опис чи розповідь з аналізом проблем;
 - порівняння, аналогії, паралелі.
4. Обсяг тексту – довільний (якщо це не визначено умовою завдання).
5. Грамотність – обов'язкова!

Як НЕ ВАРТО писати есе

1. Звичайно, найлегше побудувати есе, скопіювавши його повністю чи списавши, трохи переробивши (щоб учитель не зразу здогадався)

АЛЕ...

Використовувати **плагиат** – не поважати самого себе. Невже Ваш мозок настільки примітивний, що Ви не маєте власної думки?

2. Пам'ятайте: **есе** – це не твір-роздум із використання фраз-штампів на зразок «я в вважаю/на мою думку», «першим аргументом може бути.../по-перше,...», «на підтвердження сказаного можу навести приклад...» тощо. Якщо у своєму есе

будете використовувати кліше, то, можливо, обсяг тексту й збільшите, але змістової цінності Ваша робота не матиме.

3. Не збільшуйте штучно обсягу твору, переказуючи сюжети творів чи докладно розповідаючи про події. Автор есе зосереджує увагу на розкритті **НОВОГО** змісту, а не викладає вивченого матеріалу письмово.

Поради щодо побудови есе

1. **Підготовка до написання.** До есе готуйтеся завжди: занотуйте на полях неординарні погляди, думки, факти, «колекціонуйте» цитати; наприклад, у цьому робочому зошиті кольоровими олівцями зафарбуйте цікаві, на ваш погляд, думки. А перед написанням есе перегортайте сторінки й виберіть те, що стосується теми.
2. **Тема.** Уважно прочитайте запропоновану для есе тему. Підкресліть у темі есе **опорні (ключові слова)**, доберіть до них асоціації, з'ясуйте значення потрібних понять, запишіть їх через кому чи в колонку. Автор есе не має права описувати все, що йому відомо, а лише те, що буде творчою відповіддю на поставлене питання в темі. Упродовж усього есе необхідно підкреслювати зв'язок наведених фактів.
3. **Вступ.** Будь-який твір-есе варто розпочати зі вступу, у якому має бути висвітлено загальний підхід до теми. Вступ повинен містити проблемне завдання й відповідь на поставлене питання. Оскільки в есе треба мислити творчо, то це можна робити на основі парадоксів, протиставлень. Спробуйте починати мислити від супротивного.

Способи написання вступу

- стандартний (роздуми про поняття, окреслені в темі);
- несподіваний (спробуйте заперечити усталені істини – це шокує; сформулюйте гіпотезу: зробіть припущення, що відбудеться, якщо чогось не існуватиме; визначте причини відсутності чогось й опишіть можливі наслідки);
- «наказовий» (використовуйте дієслова у формі наказового способу, наприклад, замість традиційного «Часу не наздоженеш» спробуйте «Не втрачай жодної хвилини!» або «Цінуй кожную мить життя!»)
- інформативний (назвіть одразу кілька фактів, пов'язаних із темою);
- «цитатний» (розпочніть есе з доречної цитати; не використовуйте кліше, штампи – це нудно й банально);

- діалог із читачем (використовуйте риторичні запитання).
4. **Основна частина** есе вибудовується з метою переконання читача. Для цього автор есе має використати вагомі **аргументи**. Спочатку варто викласти ключові ідеї та факти, які підтверджуватимуть приклади до цих ідей.
 5. Звертатися до будь-яких **джерел** не просто можна, а потрібно. Покликання на лідерів думки автоматично додасть вагомості вашому есе. Проте кожен таку фразу оформляйте як цитату. Збережіть цитати, що сподобались, обов'язково зазначивши автора та джерело.
 6. Подумайте про доречні **приклади** чи, якщо формат і тема есе уможливають, пошукайте статистичні дані, проаналізуйте їх. Так крок за кроком наповнюйте ваше есе, поки не зрозумієте, що матеріалу вистачає.
 7. **Висновки** – не обов'язково пряма відповідь на проблемне питання. Це може бути доречна цитата, заклик до дії, узагальнення, ствердженням будь-чого, запитання чи остаточно не завершені роздуми. Вдалим варіантом завершення есе вважають використання афоризмів.
 8. Зробити останню **редакцію** есе (якщо маєте змогу, то краще через деякий час після написання, коли текст і ваш мозок «трохи охолонуть»). Зверніть увагу на те, чи збереглася логічна структура, чи відповідають аргументи зазначеним тезам, чи немає помилок. Подумайте: якби Ви перевіряли це есе як чуже, Вам було б цікаво читати матеріал? Пам'ятайте: твір повинен бути грамотним.

АНАЛІЗ РЕЧЕННЯ ЯК РІЗНОВИД ОЛІМПІАДНОГО ЗАВДАННЯ. ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ФАХІВЦЯ

Синтаксису як розділові мовознавчої науки належить особливе місце в шкільному курсі української мови. Зумовлене це роллю мови як засобу формування і вираження думки, спілкування між людьми; тільки на синтаксичному рівні мовної системи виявляється функціональна значимість одиниць усіх інших рівнів, їх участь у досягненні комунікативних цілей. Із цього випливає необхідність якнайтіснішого зв'язку між вивченням синтаксису й опрацюванням матеріалу інших розділів мовознавства.

Повний синтаксичний розбір охоплює всі диференційні ознаки *одиниць синтаксису: словоформи, словосполучення, простого і складного, у т. ч. багатокomпонентного речення*. Це найпоширеніший засіб закріплення засвоєних відомостей із синтаксису. Крім того, він дає можливість комплексно перевірити знання учнів практично з усіх розділів

сучасної української мови. До прикладу, лексичне значення багатозначних і вжитих у переносному значенні слів, омонімів виявляється лише в контексті. Лише в реченні або й зв'язному висловлюванні розкриваються функції синонімів та антонімів, зміст і функції фразеологізмів. Спираючись на відомості з синтаксису, можна зрозуміти сутність таких способів *творення слів*, як перехід з однієї частини мови в іншу, основоскладання та злиття, утворення нового слова внаслідок зміни значення наявної в мові лексики. Опора на синтаксис потрібна для *розрізнення морфологічних форм* однієї чи різних частин мови, перехідних і неперехідних дієслів, безособових дієслів, усвідомлення ролі прикметників, відносних займенників, прийменників і сполучників, розмежування омонімічних частин мови (напр., слів *що, як*). Актуальне членування речення потребує послуговування такими засобами *фонетики*, як логічний чи фразовий наголос, темп, тембр мовлення.

Знання зі синтаксису мають *практичне значення* для використання мовного матеріалу. Наприклад, низка орфограм має синтаксичне обґрунтування. Це стосується правопису відмінкових закінчень іменних частин мови (*купити хліб – не купити хліба*), дієслівних форм (*ніщо не забуде – нічого не забуто*), розрізнення слів і словосполучень *сільськогосподарський і господарсько-виробничий*), розмежування однозвучних слів і сполучень слів (*проте – про те, якби – як би, по-новому – по новому*), пунктуаційних правил (*Зупинитись не можна, продовжувати рух. – Зупинитись, не можна продовжувати рух*), членування тексту на висловлення і вживання великої літери для позначення абсолютного початку речення тощо. Лінгвістичний аналіз тексту значною мірою базується на синтаксичних засобах зв'язку (вищо-часові і способів форми дієслів-присудків, порядок слів і компонентів складного речення, речення узагальнювального змісту, неповні речення) і под. Тому в опрацюванні синтаксису особливо важливе дотримання принципів систематичності й системності, наступності й перспективності навчання.

Вивчення синтаксису у школі супроводжується низкою загальних і специфічних для окремих тем труднощів.

Це, зокрема, такі:

1. Місце **частки, прийменника, займенника, зрідка – сурядного сполучника** в анафоричній функції в членуванні речення: *Лише на природі ми справжні; Вони були якісь такі потайні; Щось чуже, щось природне...*
2. Виокремлення **головного члена односкладних речень, подібного до підмета** (у називному-номінативному реченні) і **до присудка** (в односкладних дієслівних реченнях) замість традиційного підмета і присудка: *Ніч. Тиша. Біле, біле поле* (В. Сосюра); *Вантажать динь багряні кулі...* (А. Малишко).